

puțin îndepărtate una de alta și, în sfârșit, de faptul că sînt grafii care nu comportă nici o explicație (p. 23—24).

Lucrarea este împărțită în două părți: prima, un fel de introducere la cea de a doua, cuprinde prezentarea limbii romine din secolele al XIII-lea — al XV-lea; partea a doua, mult mai mare, se ocupă de limba română din secolul al XVI-lea. Fiecare dintre cele două părți începe cu o introducere asupra condițiilor istorice în care au apărut aceste texte. Subliniem atenția deosebită pe care autorul o acordă problemei apariției primelor texte românești. Altfel în partea I est și în partea a II-a, materialul este grupat în diviziunile obișnuite în lingvistică: fonetică, morfologie, sintaxă și lexic. În fiecare diviziune, materialul este grupat pe regiuni geografice pentru a putea trage concluzii de ordin lingvistic. Între diviziunile amintite fonetica ocupă un spațiu mai important,

deoarece multe dintre problemele discutate nu au fost pînă acum pe deplin elucidate. O importanță mare se dă și problemelor lexicului din secolul al XVI-lea. În discutarea faptelor puse de cercetarea lexicului, autorul a avut în vedere că vocabularul este constituit din fondul principal lexical și restul vocabularului.

Față de volumul al VI-lea din „Istoria limbii romine”, volumul cuprinde în plus și o „anexă” cu două probleme de amănunt, care nu au fost cuprinse în corpul lucrării: 1. „Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor”. 2. „Raportul dintre versiunea românească din *Codicele Voronețean* și versiunea din *Apostolul lui Coresi*”.

Datorită bogăției de material și a modului nou în care acesta a fost interpretat, cartea acad. Al. Rosetti este o lucrare de care va avea nevoie orice cercetător al istoriei limbii romine.

MARIUS SALA

O PROBLEMĂ DE LINGVISTICĂ MULT DISCUTATĂ ÎN ZILELE NOASTRE : SENSUL CUVÎNTULUI

Printre problemele de lingvistică generală mult discutate în ultima vreme este și aceea a sensului cuvîntului. Contribuția cea mai însemnată la această discuție au adus-o lingviștii sovietici. Revista «Voprosi Iazikoznania» a publicat, în ultimii ani, cîteva lucrări importante ale lingviștilor sovietici și ale altor lingviști, lucrări în care sînt studiate diversele aspecte ale laturii semantice a cuvîntului. În cele ce urmează vom face o prezentare sumară a acestor lucrări. Prima, publicată în «Voprosi Iazikoznania», nr. 2 din 1953, se întitulează «Sensul cuvîntului» și aparține regretatului lingvist sovietic A. I. Smirnițki.

Pornind de la teza cea mai răspîdită, care susține că sensul cuvîntului reprezintă legătura dintre un complex sonor cu obiectul denumit de acesta, Smirnițki arată că dacă sensul ar fi o legătură, un raport, toate cuvintele ar avea același sens, pentru că, în general vorbind, legătura dintre sunetele cuvîntului și obiectul denumit de acesta este una și aceeași. Or, după cum se știe, fiecare cuvînt își are sensul lui. Pe de altă parte, dacă este adevărat că cuvîntul are mai multe sensuri, atunci sensul nu poate fi numai o legătură, un raport.

Smirnițki arată că sensul cuvîntului nu este nici obiectul denumit de acesta. Există cuvinte (*centaur, inger, magie, a deochia* etc.) care nu denumesc obiecte sau fenomene reale, dar care au totuși un sens precis.

Tendința de a confunda sensul unui cuvînt cu obiectul sau fenomenul denumit provine din faptul că sensurile cuvîntelor sînt determinate de existența obiectelor și fenomenelor reale, denumite de aceste cuvinte. Chiar la baza reprezentărilor fantastice, a figurilor mitologice etc., se află anumite fenomene ale realității, fenomene abstractizate de conștiința oamenilor și combinate în mod fantastic în reprezentări și imagini care nu mai corespund nici unei realități. Rezultatul unei astfel de combinații este și cuvîntul *rusalcă* «fînță cu trup jumătate de femeie, jumătate de pește și care trăiește în apă». Este însă evident că dacă n-ar exista femei și animale acvatice, oamenii n-ar putea crea imaginea rusalcii. De aceea cuvintele cu «sensuri fantastice» sînt tratate inconștient ca cuvinte cu «sensuri reale». Însăși prezența cuvîntului creează impresia că există un obiect sau un fenomen corespunzător.

Pînă la acest punct, explicația sensului pare puțin paradoxală: obiectul denumit de cuvînt nu poate constitui sensul acestuia și totuși sensul e determinat de obiect. Înseamnă că sensul cuvîntului e altceva decît obiectul denumit de cuvînt sau decît simpla legătură dintre cuvînt și obiect. Sensul cuvîntului trebuie să fie ceva ce corespunde obiectului și nu obiectul însuși. Acest ceva, care reprezintă sensul cuvîntului, este, după Smirnițki, oglindirea în conștiință a obiectului, copia sa, mai mult sau mai puțin corectă.

Evident, între cuvînt și obiectul denumit există o legătură, dar ea nu este directă, ci mijlocită. Ea nu există în afara reflectării obiectului respectiv în conștiința noastră, ci se înfăptuiește tocmai prin această reflectare. Dacă reflectarea obiectului, legată de sunetele cuvîntului, constituie sensul acestuia, atunci sensul cuvîntului nu poate fi definit ca simpla legătură dintre sunete și obiectul desemnat sau ca un raport al sunetelor față de obiect. Sensul cuvîntului este — arată Smirnițki — nu legătura dintre complexul sonor și obiect, ci legătura dintre complexul sonor și reflectarea în conștiința noastră a obiectului denumit. Fără această reflectare, legătura dintre complexul sonor și obiect n-ar putea fi înfăptuită, deoarece ea ar fi intreruptă ori de cîte ori obiectul respectiv ar fi înlăturat din câmpul percepției noastre și nu ar exista, prin urmare, nici posibilitatea de a abstractiza și generaliza.

Cum se aplică însă această definiție dată sensului în cazul cuvintelor care nu denumesc obiecte reale și care totuși au un sens precis? Smirnițki arată că sensul cuvîntului nu este numai reflectarea unor obiecte reale, legată de un complex sonor, ci și reflectarea anumitor fenomene psihice analoge, cum ar fi de exemplu diversele combinații fantastice care se produc în mintea oamenilor, pornind de la elemente reale, dar care nu există în realitate combinate în forma în care le-a combinat fantezia oamenilor. (Este cazul cuvintelor: *tinger, strigoi, rusalcă* etc.).

Astfel, în privința sensului, Smirnițki distinge două cazuri:

1. (Cel fundamental) Complexul sonor — sensul — obiectul.

2. (Derivat) Complexul sonor — sensul. (Deci un caz în care sensului îi corespunde un obiect existent în realitate, altul în care nu-i corespunde).

Complexul sonor și sensul merg totdeauna împreună (fără combinarea lor nu există cuvînt), în timp ce sensul și obiectul real — așa cum s-a arătat, nu se află totdeauna împreună. Acest al doilea caz este însă determinat de primul, de cazul fundamental.

Dar pentru că putem gândi în tăcere, în sinea noastră, înseamnă că limba există într-un anumit sens și fără sunetele materiale, reale. Evident, o asemenea existență a limbii are un caracter secundar și presupune existența ei materială, sonoră.

Faptul că organele vorbirii sînt puse în mișcare în mod conștient face ca sunetele vorbirii să fie percepute ca o realizare materială a unor «reprezentări sonore» pe care le avem deja în minte. Și într-adevăr, nu putem pronunța un cuvînt dacă nu avem în conștiință amprenta sunetelor sale, reprezentarea lui sonoră. Dar această reprezentare nu este altceva decît rezultatul influenței sunetelor reale asupra creierului și ea nu putea să apară înainte ca aceste sunete reale să existe.

De aici reiese — arată Smirnițki — că sensul cuvîntului este legat atît de sunetele reale ale cuvîntului, cît și de reflectarea lor în conștiință, în ambele cazuri el rămînd același. Așa se explică gândirea interioară, în care cuvintele și construcțiile gramaticale sînt folosite nu cu sunetele lor reale, ci cu reprezentările lor existente în conștiința noastră. Elementul fundamental, primar, îl formează legătura sensului cu sunetele reale ale cuvîntului, în timp ce legătura sensului cu « imaginea sonoră a cuvîntului » este secundară. Această « imagine sonoră » nu este altceva decît reflectarea în conștiință a sunetelor reale ale cuvîntului.

Sensul cuvîntului face parte din structura acestuia, ca un așa-zis aspect intern. În raport cu acest aspect intern, sunetele joacă rolul unui înveliș material, necesar nu numai pentru a exprima sensul (a-l comunica), ci chiar pentru apariția, existența și dezvoltarea lui. Fără acest înveliș sonor material, influența realității asupra conștiinței noastre nu ar

avea ca rezultat ceea ce numim sens al cuvintului.

În încheierea studiului său, Smirnițki, se oprește puțin asupra cuvintelor-interjecții, arătând că întrucât emoția, care constituie conținutul acestor cuvinte, este și ea, ca și sensul cuvintului, un fenomen al conștiinței noastre, sfera noțiunii de sens al cuvintului trebuie lărgită ca să cuprindă și emoția exprimată de interjecție.

L. S. Kovtun, într-un articol intitulat «Despre sensul cuvintului» («Voprosi Iazikoznania», nr. 5 din 1955), completează definiția dată de Smirnițki sensului, arătând că acesta reflectă categorii de obiecte sau fenomene generalizate în conștiința oamenilor și nu obiecte sau fenomene izolate, și că el are un caracter social ce decurge din natura socială a limbii. Această observație este însă făcută în trecut, articolul fiind consacrat, în cea mai mare parte, problemei raportului dintre sensul cuvintului și noțiune. Kovtun caută răspuns la întrebarea, dacă reflectarea considerată de Smirnițki ca sens al cuvintului coincide cu noțiunea, știut fiind că noțiunea este și ea o reflectare în conștiința oamenilor a trăsăturilor generale și esențiale ale obiectului.

Combătând unele afirmații ale lui D. P. Gorski¹, prin care acesta susține că sensul cuvintului nu e adecvat noțiunii, adică nu poate să exprime întregul conținut al acesteia, Kovtun arată că sensul cuvintului are totdeauna la bază noțiunea și poate exprima la fel de bine atât noțiunea științifică, cât și pe cea curentă, constituită în practica întregului popor, și care într-o anumită măsură o contrazice sau o denaturează pe cea științifică. Astfel, între reflectarea realității prin sensul cuvintului și între reflectarea prin noțiune nu există deosebire. Sensul cuvintului este realizarea noțiunii prin mijloacele unui anumit sistem lingvistic. Aceasta nu însemnează însă că el se identifică cu noțiunea. Sensul cuvintului exprimă, prin noțiunea care stă la baza lui, realitatea obiectivă.

Sub un alt aspect, problema legăturii dintre sensul cuvintului și noțiune este studiată

¹ Vezi articolul „Contribuții la problema formării și dezvoltării noțiunilor”, în „Voprosi Filosofii”, nr. 4, 1952.

și de lingvistul cehoslovac Fr. Travnicek². Ideea studiului său este sugerată de una dintre tezele susținute de E. M. Galkina-Fedoruk, și anume: «fiecare cuvânt are un sens, dar nu fiecare cuvânt exprimă o noțiune logică, șlefuită, ca sinteză a aspectelor esențiale ale fenomenelor sau obiectului. Omul văzând ceva neplăcut pentru el exclamă „ptiu”. Este oare această interjecție un cuvânt? Evident că da, deoarece alți oameni înțeleg că prin acest „ptiu”! se exprimă un dezgust. Cuprinde însă acest cuvânt o noțiune logică? Desigur, nu. Prin urmare, în unele cuvinte „noțiunea” și „sensul” coincid, iar în altele nu există această coincidență, deoarece ele nu exprimă numai conținutul gândirii, ci și alte sfere ale psihicului omenesc emoția, voința»³.

Bazat pe rezultatele cercetării psihicului omenesc, Travnicek respinge teza Galkinei-Fedoruk, arătând că și cuvintele care exprimă emoția și voința cuprind o noțiune logică, deoarece între gândire și celelalte sfere ale psihicului uman (emoție, voință etc.) este o legătură strinsă. Sentimentele nu constituie un proces psihic cu totul izolat de procesul de cunoaștere. Sentimentul și emoția nu sînt altceva decît trăirea de către om a atitudinii sale față de ceea ce cunoaște. Inteligibilitatea limbii se datorește faptului că limba reprezintă «realitatea nemijlocită a gândirii». Așadar dacă cuvîntul «ptiu!» este înțeles, înseamnă că el exprimă o noțiune. Dar întrucît este în legătură cu o anumită stare afectivă, el exprimă în același timp o noțiune și o emoție (un sentiment). Sentimentele și voința sînt exprimate de cuvinte numai în legătură cu noțiunea, iar conținutul noțional al cuvîntului constituie aici elementul de bază. În sprijinul teoriei lui Travnicek vine și cunoscuta teorie a lui Lenin: «orice cuvînt generalizează».

Mergînd mai departe cu analiza, Travnicek arată că raportul dintre sentiment și noțiune se prezintă sub două aspecte diferite:

² Vezi articolul „Unele observații în legătură cu sensul cuvintului și cu noțiunea” în „Voprosi Iazikoznania”, nr. 1, 1956.

³ E. M. Galkina-Fedoruk, „Probleme principale de lingvistică în lucrările lui V. I. Lenin”, în „Imostranie iastik v škole”, nr. 1, 1951, p. 9.

1. Prin cuvintele *plăcere, neplăcere, bucurie, tristețe, iubire, ură, spaimă* etc. se exprimă noțiuni al căror conținut este sentimentul. Ele au apărut pe baza cunoașterii faptului că anumite obiecte posedă însușiri care ne produc un anumit sentiment. Aceste cuvinte pot fi numite emoționale. Ele seamănă cu celelalte (neemoționale: *pădure, munte, ru* etc.), prin aceea că exprimă noțiuni (adică sînt o reflectare generalizată a însușirilor esențiale ale obiectelor) și se deosebesc de ele prin aceea că exprimă un rezultat specific al generalizării însușirilor obiectelor. În cuvintele neemoționale rezultatul generalizării este ideea abstractă despre obiectele denumite, iar în cele emoționale — este sentimentul produs de anumite obiecte.

2. Cu totul altul este raportul dintre noțiune și sentiment în cuvintele de tipul *bunicul*. Aici rezultatul generalizării este ideea abstractă despre un anumit obiect, însoțită însă de un sentiment care poate fi foarte variat. Cuvintele de acest tip pot exprima de pildă simpatie, gingășie, admirație, dispreț, ironie etc. Ele ar putea fi numite cuvinte cu ton afectiv, pentru a fi deosebite de cele neutre sub raport afectiv, cum sînt cele de tipul *bunic*.

În cazul cuvintelor de tipul *bunicul*, nuanța afectivă este exprimată prin sufixe derivate. Există însă și cuvinte nederivate, cu nuanță afectivă: *a crăpa* cu sensul de a mînca, *bostan* cu sensul de cap etc. În anumite condiții fiecare cuvînt poate căpăta o nuanță afectivă. Dar pe lingvist — după părerea lui Travnicek — trebuie să-l intereseze în special cuvintele în care tonul afectiv este permanent și care constituie prin urmare o categorie lexicală aparte. Celelalte cuvinte a căror expresivitate depinde de anumite condiții rămîn în atenția stilisticii.

Travnicek ajunge la concluzia că fiecare cuvînt exprimă o noțiune. Nu există cuvinte care să aibă numai sens. Această concluzie este valabilă pentru cuvintele propriu-zise, care fac parte din vocabularul limbii, nu și pentru cele «fctive»¹, rămase în afara cadrului limbii.

¹ Travnicek se referă la cuvintele care o dată cu pierderea sensului noțional își pierd și caracterul de cuvinte independente și devin sufixe.

Dintr-un unghi de vedere cu totul nou este privită problema sensului de lingvistul polonez E. R. Kurylovici². El analizează sensul cuvîntului folosindu-se de metoda opoziției, metodă caracteristică fonologiei și admite, pentru cuvînt, un singur sens general care cuprinde cîteva sensuri particulare — adică sensul realizat în cîteva întrebunțări ale cuvîntului³.

Sensul general al cuvîntului este independent de context (de aceea contextul nu ajută la definirea lui), în timp ce sensurile particulare sînt determinate totdeauna de context și deci nu pot fi definite decît cu ajutorul contextului.

Obiectul studiului lui Kurylovici îl constituie raportul dintre sensul cuvîntului și context. Întrucît sensul general al cuvîntului este independent de context, Kurylovici îl lasă de o parte, ocupîndu-se numai de sensurile particulare. La început, autorul subliniază rolul, cîteodată decisiv, pe care îl are contextul în ce privește sensul cuvîntului. De pildă, *eu, tu* etc. capătă înțeles deplin numai în raport cu contextul. Cuvintele *acesta, acela* pot să denumească un obiect sau să se refere la un substantiv din context.

Kurylovici distinge două feluri de contexte: sintactic și semantic. Contextul sintactic provoacă uneori modificarea globală a sensului (adică trecerea cuvîntului la o altă parte de vorbire). În propozițiile *cei orbi vor vedea, cei surzi vor auzi*, adjectivele *orbi* și *surzi* sînt folosite independent, fără sprijinul substantivelor determinate de ele. Această independență le face să capete sensul substantivelor (*oamenii orbi, oamenii surzi*), deși ca formă ele rămîn adjective.

Influența contextului sintactic asupra sensului cuvîntului este foarte ușor de stabilit. De exemplu, substantivele folosite cu funcția sintactică de determinant al verbului se transformă în adverbe. Sau, cînd limba nu posedă decît o singură formă pentru exprimarea perfectului compus și a perfectului simplu,

² Vezi articolul „Însemnări cu privire la sensul cuvîntului”, în „*Voprosi Iazikosnania*”, nr. 3/1955.

³ Termenii „sens general” (sau „fundamental”) și „sens particular” (sau, „secundar”) sînt înlocuiți la Kurylovici prin „funcție semantică primordială” și „funcție semantică secundară”.

funcția perfectului compus este primordială, iar perfectul simplu este condiționat prin context, și anume, printr-un adverb sau alte forme verbale.

Influența contextului semantic asupra sensului este mai greu de definit. Când un cuvânt dat reflectă două sau mai multe realități fizice sau psihice diferite nu putem vorbi totdeauna de o polisemie a cuvântului. De exemplu, cuvântul *a mînea* în combinațiile *a mînea mere* și *a mînea omlete* are același sens, deși între cele două acte diferența fiziologică este mare. Aici avem a face cu o influență fictivă a contextului asupra sensului. De o influență reală putem vorbi — arată Kurylovici — numai atunci când contextul modifică în așa măsură sensul cuvântului, încît acesta coincide cu sensul altui cuvânt (sau al altei construcții lexicale) existent(ă) în limbă. De exemplu, cuvântul *bot*, folosit în sens primordial pentru animale, fiind folosit în legătură cu omul devine sinonim cu *gură*, căpătînd un sens figurat.

Influența reală a contextului asupra sensului se produce și în cazul expresiilor. De exemplu, sensul expresiei *a-ți aprinde paie în cap* nu corespunde cu suma sensurilor cuvintelor care o compun, ci este determinat de context. (În cazul metaforelor — *stăpîna mării* = balenă — situația se schimbă puțin, deoarece *mare* își păstrează sensul propriu și constituie contextul semantic al cuvântului).

Nu în toate cazurile sensurile derivate, particulare, sînt determinate de context. De exemplu, sensul afectiv al cuvîntului *bunicuț* este independent de context.

Kurylovici consideră mai importante, pentru cercetarea sistemului semantic al limbii, cuvintele în care funcția expresivă nu e dată de la început prin mijloace speciale (cum este cazul lui *bunicuț*), ci se definește prin context.

Pentru că la stabilirea cazurilor — arătate mai sus — de influență a contextului asupra sensului, Kurylovici s-a folosit de metoda opoziției, caracteristică fonologiei, el face și o analogie între aceste fenomene semantice și unele fenomene fonetice. De exemplu, același cuvînt poate avea sensuri diferite așa cum același sunet poate avea variante fonologice

diferite. Variantele fonetice ale sunetelor, care nu au importanță pentru sistemul fonologic al limbii (deși pot deveni punctul de plecare al modificărilor fonologice), amintesc influența fictivă a contextului asupra sensului, care cîndva poate deveni o influență reală și poate provoca o diferențiere de sens. Și pentru variantele stilistice independente de context (*nevasă* — *muiere*) există o analogie fonetică : așa-numitele variante fonetice (*joc* — *gioc*).

Concluzia pe care o trage Kurylovici la sfîrșitul acestui studiu este că pentru limbă esențialul îl constituie sensul general al cuvîntului, care nu este determinat de context, în timp ce sensurile celelalte («particulare», «specifice») nu fac altceva decît să adauge celui principal elemente de context. Sensurile principale pot primi altele elemente de context, încît, uneori, se ajunge la o ramificație semantică foarte complexă.

Problema sensului cuvîntului este abordată și în lingvistica românească. Dintre studiile mai recente amintim capitolul «Aspectul semantic al cuvîntului» din cartea «Limba română contemporană» a academicianului Iorgu Iordan, capitolul «Formă și conținut» din cartea «Studii de lingvistică generală» a academicianului Alexandru Graur și capitolul «Conținutul cuvîntului» din «Limba română (fonetică, vocabular, gramatică)» editată de Institutul de lingvistică din București.

Acad. Iorgu Iordan definește cuvîntul ca unitatea dintre «două elemente, indestructibil legate între ele : un element material, sunetele, partea sonoră, de natură pur fizică. . . și un element ideal, noțiunea, care oglindește realitatea înconjurătoare».

În ce privește raportul dintre sens și noțiune, acad. I. Iordan arată că ele nu pot fi identificate «. . . sensul unuia și aceluiași cuvînt poate fi (și adesea este) multiplu, pe cînd noțiunea exprimată de cuvîntul în discuție este unică. Am putea vorbi de un sens fundamental, cel mai general cu putință (acesta ar fi noțiunea), și de sensuri secundare, derivate, mai mult ori mai puțin diferite unul de altul, dar întemeindu-se toate pe cel fundamental (acestea ar fi sensurile propriu-zise)».

Referindu-se la raportul dintre cuvînt și noțiune, acad. Iorgu Iordan susține teza că

prepozițiile și conjuncțiile, ca «expresii ale raporturilor dintre noțiuni» precum și interjecțiile, ca «manifestări ale unor senzații», nu au la bază o noțiune «logic elaborată». În această privință este citată și părerea lingvistei sovietice E.M. Galkina-Fedoruk: «noțiunea este sensul cuvintului, când e vorba de limba rațională, dar nu în ceea ce privește cuvintele care exprimă emoții și manifestări de voință»¹.

În ultima parte a capitolului citat, acad. Iorgu Iordan face o analiză amănunțită a omonimelor și a sinonimelor, arătând modul în care apar și cum se comportă ele în limbă.

În ce privește omonimele (— cuvinte cu mai multe sensuri —), se arată că ele apar «prin extinderea folosirii unui cuvânt pentru a denumi obiecte sau fenomene mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cel vechi». Astfel, cuvântul *capră* (nume de animal) a căpătat sensurile de «capră a trăsirii», «capră de tăiat lemne», «capră de sărit» (în gimnastică). Uneori această extindere are la bază un element afectiv. Ex. *ciupercă* «pălărie femeiască mică și caraghioasă»; *dovleac* (sau *bostan*) «cap (prost)»; *plise* (sau *clonf*) «gura omului» etc.

Omonimele iau naștere și din cauza modificărilor fonetice suferite de cuvinte în decursul istoriei. Ex. *cioacă* «o specie de cioară» (cuvânt slav sau maghiar), *cioacă* «deal» (din sirbește sau bulgărește).

Un alt izvor al omonimiei îl constituie împrumuturile din alte limbi, în cazurile în care cuvântul împrumutat capătă o formă identică cu a unuia neaș. Ex. *casă* (de locuit) lat. *casa* și *casă* (de bani) <fr. *caisse* etc.

În ce privește sinonimele, acad. Iorgu Iordan arată că, în urma unei analize mai amănunțite a conținutului lor noțional, nu este greu de observat că ele nu au totdeauna sensuri perfect identice. Ca sinonime perfecte se citează adesea *limp* și *vreme*, *prilej* și *ocazie*, *secol* și *veac* etc., uitându-se că ele nu pot fi substitute totdeauna unul prin altul. De exemplu *vreme* nu poate fi înlocuit prin *limp* în locuțiunea *de vreme ce*, *prilej* prin *ocazie* în *lucru de ocazie* etc. Dacă se ajunge câteodată ca limba să aibă unele sinonime perfecte, situația nu este tipică, pentru că unul din

cele două cuvinte sinonime sau dispăre cu timpul sau capătă o altă accepțiune.

Referitor la apariția sinonimelor se arată că în majoritatea cazurilor avem a face cu o origine multiplă, cele mai multe explicându-se prin bilingvism, care nu presupune neapărat amestec de populații, ci rezultă și din însușirea unei limbi străine de către un număr redus de oameni, a căror influență asupra limbii, la un moment dat, este puternică.

Apariția sinonimelor nu se datorește totdeauna influențelor străine. Este cazul numerelor diferite pe care le poartă aceleași obiecte în graiurile teritoriale și care o dată pătrunse în limba comună devin sinonime. Așa se explică *străie* alături de *haine* etc.

Uneori originea sinonimelor se explică și prin mijloacele de formare a cuvintelor, caracteristice limbii respective. Ex. *brădet* — *brădiș*, *incomplet* — *necomplet* etc.

Alteori sinonimia se datorește colaborării dintre mijloacele interne ale limbii și unele influențe străine. Este cazul împrumuturilor de origine latino-romanică formate de la verbe cu sufixul *-ție*, care au devenit sinonime cu infinitivele substantivate românești ale aceluiași verbe: *administrație* — *administrare*, *formație* — *formare* etc. Dar, ca la toate sinonimele și în acest caz, deosebirea semantică este evidentă. Infinitivul substantivat, din cauza originii verbale, păstrează nuanța de acțiune, în timp ce substantivul corespunzător a pierdut-o. (Comp. *administrarea bunurilor statului* cu *administrația bunurilor statului*.)

Acad. Iorgu Iordan amintește aici și derivația sinonimică: «două cuvinte care au același înțeles propriu devin sinonime și prin înțelesul lor figurat». De exemplu, *a arde*, *a frige* și *a prli* sînt într-un fel sinonime. Datorită acestui fapt, verbul *a arde*, din expresia *m-am ars* «am făcut o greșală mare, o prostie», poate fi înlocuit cu *a frige* sau *a prli* și expresia devine *m-am fript* sau *m-am prlit*, păstrînd aproximativ același înțeles. Astfel, verbele *a frige* și *a prli* au devenit sinonime cu *a arde* și în sensul lor figurat.

Precizările făcute de acad. I. Iordan în studiul amintit, cu privire la omonimie și la sinonimie, sînt foarte importante pentru studierea evoluției semantice a cuvintului.

¹ E. M. Galkina-Fedoruk, *op. cit.*

Studiile prezentate pînă aici au scopul de a arăta ce trebuie să înțelegem prin conținutul cuvîntului, arătînd sub ce formă se manifestă el, și fac abstracție, în general vorbind, de complexul sonor. Privind în ansamblu toate aspectele problemei pe care o prezentăm, lipsa aceasta este suplinită de studiul pomenit mai sus al academicianului Alexandru Graur. Obiectul acestui studiu îl formează raportul dintre formă și conținut în limbă. Printr-o cercetare amănunțită a raportului dintre conținut și formă, acad. Al. Graur demonstrează netemeinicia concepției, dominantă în lingvistica burgheză, potrivit căreia forma este absolut arbitrară și nu are nici o legătură cu conținutul. Numeroase fenomene care pot fi observate în dezvoltarea limbii s-ar părea că justifică o astfel de concepție. Astfel, unele cuvinte și-au modificat sensul, în decursul istoriei, fără ca sunetele din care sînt alcătuite să fi suferit schimbări simțitoare. Ex. *casă*, în latinește însemna «cocioabă», iar acuma denușește o locuință cît se poate de confortabilă. La fel *mindru*, la origine însemna «înțelept», iar azi, fără să-și fi schimbat întru nimic forma, înseamnă «frumos» sau «trufaș». Există și cazuri în care se modifică sunetele, iar conținutul rămîne același. Ex. cuvîntul latin *sole* a devenit în romînă *soare*, fără a suferi vreo schimbare de conținut. De asemenea, în cazurile în care se schimbă și sunetele și înțelesul (vechiul slav *кѣржъ* «cerc» a devenit în romînește *crîng*) cele două schimbări nu merg împreună: «schimbările de sens sînt legate de evoluția societății, de descoperiri, de influențe din partea altor popoare, și diferă de la cuvînt la cuvînt, pe cînd schimbările sunetelor țin de regulile interne ale limbii și se produc în mod uniform la cuvintele care diferă total între ele ca sens: în *moară*, *o* a devenit *oa* pentru că în silaba următoare era un *ă* (ca în *poartă* din lat. *porta*, în *coasă* din v. sl. *kosa*, în *roagă* din lat. *rogat* etc.). Inușii caracterul de sistem al schimbărilor fonetice ne-ar îndemna să credem că, în limbă, între schimbările de formă și cele de conținut nu există nici o legătură. În acest caz ar însemna că legea materialismului dialectic, potrivit căreia între formă și con-

ținut există o unitate indisolubilă, unită în care ambele elemente se influențează reciproc, nu acționează și în domeniul limbii. Acad. Al. Graur arată că o astfel de concepție, care este proprie lingviștilor idealiști, își are izvoarele într-o înțelegere greșită a ceea ce înseamnă formă în lingvistică. Evident, în ce privește vocabularul, forma o constituie grupul de sunete care îmbracă sensul cuvîntului. În «sunetele, luate fiecare în parte, nu sînt formă, pentru că ele nu au un conținut. Sunetele sînt numai materialul din care este constituită forma, dar nu sînt forma însăși, de cum la un compus chimic, diferitele molecule luate izolat, nu constituie o formă, dar organizarea lor generală este o formă.» Transformarea lui *sole* în *soare* nu echivalează cu schimbare de formă, în înțelesul materialist al acestui cuvînt. Prin faptul că s-au schimbat unul sau două sunete nu am căpătat alt cuvînt. Dar cînd *chelner* a fost înlocuit cu *ospătar*, s-a produs o schimbare de formă însoțită de o schimbare de conținut. La fel se petrec lucrurile și în morfologie. Dacă pluralul lui vechi *ceasure* devine *ceasuri*, nu înseamnă că s-a produs o schimbare de formă. Dacă cînd pluralul *blăni* este înlocuit cu *blănișori*, schimbarea de formă este evidentă, ca și legătura ei cu o schimbare de conținut.

În concluzia la această cercetare, acad. Al. Graur arată: «Așadar, legea generală a materialismului dialectic, care spune că în proces se modifică conținutul și acesta fie că provoacă modificarea imediată a formei, fie că se aconteste de-a lungul unui timp cu forma veche și numai după un timp ajunge să o arunce în aer, — această lege este valabilă și pentru faptele de limbă. Ideea greșită că în materie de limbă forma și conținutul ar putea evolua independent unul de altul se bazează pe neînțelegerea noțiunii de formă: numai materialul din care este alcătuită forma poate să se modifice independent de conținut».

Interpretarea pe care acad. Al. Graur o dă formei cuvîntului, în lumina materialismului dialectic, deschide noi perspective de cercetare în domeniul lexicului și poate să ducă la rezolvarea unor probleme mult cercetate.

C. OTOBÎCU